

Den första silen är den bästa

- om drogförebyggande arbete i Vitryssland

av Pelle Olsson ©

(Reportaget skrevs 2004 och finns tidigare bara publicerat på ryska)

- Narkotikaproblemen i Vitryssland växer för varje år, men det pratas för lite om det i samhället! Frågan måste ut och diskuteras bland befolkningen. Här i parlamentet pågår i alla fall ett intensivt arbete kring drogproblemen.

Vladimir Parfenovich är en av 110 parlamentsledamöter i Vitryska riksdagens andra kammare. Han är partilös, men ingår i den lilla parlamentsgruppen Republika. Fyra ledamöter som står i opposition till regeringen och president Lukasjenko. Tidigare stod 18 ledamöter bakom Republika, men många har inte vågat fortsätta.

Parfenovich har en bakgrund som affärsman och idrottsman. Under Moskvaolympiaden 1980 tog han tre guldmedaljer i kajakpaddling. Som vice ordförande i utskottet för hälsovård, fysisk träning, ungdoms- och familjefrågor har han engagerat sig mycket i narkotikaproblemen. Utskottet har drivit på för att få strängare narkotikalagar. Produktion och försäljning straffas med tre gånger längre straff än tidigare. Det är nästan lika hårda straff som för mord.

- Vi försöker undvika att Vitryssland blir ett transitområde för narkotikasmuggling. Om det transporteras mycket narkotika genom landet så kommer också missbruket att öka så småningom.

Det andra problemet som Parfenovich nämner är spridning av narkotika inom landet.

Det tredje är tillverkning för eget bruk. Framför allt beredning av opiumvallmo som kokas ihop med ett lösningsmedel till "mak" eller "hanka" som det kallas i Ryssland. Tidigare när polisen gjorde en razzia i en lägenhet där det kokades mak kunde missbrukarna skylla på att det enbart var för eget bruk. Då blev det bara böter och verksamheten kunde fortsätta.

Enbart konsumtion är dock inte straffbart, enligt brottsbalken. Däremot utreds alla narkotikabrottslingar av en grupp läkare för att bedöma hur tungt missbruket är. Man kan sedan dömas i domstol till tvångsvård. Tiden bestäms från fall till fall.

- Vi anser att narkomani är en sjukdom och den måste botas. I Vitryssland har man introducerat ett metadonprogram som pilotprojekt. Det är fel metod. Efter att ha hört alla specialister är vi övertygade om, att man inte kan bygga någon kamp mot narkotika genom att ersätta en drog med en annan.

Parfenovich betraktar metadon som en "gratis ostbit i råttfällan". Han är rädd att det är första steget till ett omfattande metadonprogram över hela landet.

- Det finns folk från hälsovården och polisministeriet som arbetar aktivt för att det ska bli så. Samtidigt är det svårt att bemöta deras argument så länge vi saknar öppenhet och offentlighet.

Idéerna om metadon kommer från Västeuropa, anser han. Till exempel från Holland.

Många höga tjänstemän i Vitryssland tycker att man ska liberalisera drogerna, istället ge bra information, men inte bekämpa dem. Parfenovich menar att de åsikterna måste stoppas.

Han inser att det inte finns någon perfekt fungerande behandling någonstans i världen. Enligt hans erfarenheter kan en tungt beroende narkoman bara ersätta drogerna med en tro på Gud. Han är själv inte aktivt troende, men han har sett många exempel på narkomaner som blivit drogfria tack vare sin religiösa övertygelse.

Den vanligaste gruppen av missbrukare är barn till rika föräldrar, enligt Parfenovich. De har råd att köpa den dyra narkotikan. När de börjar är det bara roligt. Det är inte lätt att få dem till läkare och när de åker fast för narkotikabrott kan de ibland köpa sig fria. Parfenovich ger ett exempel som även refereras i veckotidningen Vremja, 5 maj 2004:

En grupp narkotikapoliser såg några ungdomar komma ut från ett jouröppet apotek. Detta är misstänksamt för det kan vara narkomaner som köper sprutor. Polisen försökte stoppa dem, men ungdomarna flydde därifrån i en bil. En av poliserna Ivan Polunin blev påkörd och fick en skallskada. Dagen därpå spårades rymmarna upp. Killen som körde bilen visade sig vara son till riksåklagarens nära vän och privatchaufför. Riksåklagaren är ökad och anses ligga bakom mordet på några av president Lukasjenkos främsta politiska motståndare. Riksåklagaren ställde sig bakom sin vän chauffören när denne tog kontakt med den skadade Ivan Polunins far. Familjen Polunin erbjöds betalning för att inte driva brottet till åtal. När utförsöket misslyckades greps både

fadern och polismannen, direkt från sjukhusbädden. KGB anklagade dem för utpressning. Den unge Polunin fick sparken, hela familjens tillgångar frystes och deras bil beslagtogs. Alla försök att överklaga domen hos högre instanser har mötts med kalla handen. Ingen vågar utmana riksåklagaren.

Parfenovich vill jämföra narkomani med en annan sjukdom, den svåra lunginflammationen sars. Bägge är allvarliga tillstånd som sprids epidemiskt bland befolkningen.

– Varför ska vi inte behandla dem på samma sätt? Förra året dog det 800 människor i sars i hela världen, men man lyckades stoppa smittan tack vare ett världsomfattande pådrag där man isolerade alla sjuka. Hur många var det som dog av narkotika?

Narkomanvården är svagt utvecklad i Vitryssland. Det finns ett nätverk av statligt finansierade mottagningar och behandlingshem och specialister, enligt Parfenovich, men de fungerar dåligt. Framför allt saknas det resurser.

Enligt rapporten "Practice of Counteracting drug addiction in Belarus. Human rights protections aspects." * finns det bara två narkologiska kliniker med sammanlagt 60 sängar i huvudstaden Minsk med 1,7 miljoner invånare. Platserna delas med alkoholistvården. Behandlingen handlar enbart om avgiftning under någon vecka och saknar eftervård. I övriga städer är den inneliggande narkomanvården inhyst på de psykiatriska klinikerna. Ingenstans i landet finns någon särskild avdelning för kvinnor. Trots detta är vårdplatserna inte alltid belagda eftersom många narkomaner föredrar att tuga om sitt missbruk för att slippa bli registrerade. De genomlider hellre en plågsam avgiftning utan mediciner när de sitter häktade. De får ändå ingen hjälp och de vet att straffet kan bli strängare om det framkommer att de har varit drogpåverkade.

Utöver sjukhusplatserna finns bara en handfull små behandlingshem som drivs av kyrkan och av andra frivilliga organisationer. Dessa vårdhem får praktiskt taget ingen statlig finansiering, enligt rapporten

– Man måste hela tiden diskutera och poängtera att det är en sjukdom som måste bekämpas, säger Parfenovich. Men många politiker säljer bort det här problemet. De tycker att man bryter mot mänskliga rättigheter när man vill förbjuda narkotika. Men när de får problemet i sina egna familjer, hos sina barn börjar de tänka om.

* Rapporten är författad av Oleg Goulag och Anastasia Goulag på uppdrag av The Belarusian Helsinki Committee.

Narkotikan i Vitryssland

Den vanligaste narkotikan är opium och marijuana. De drogerna odlas i stort sett inte alls i Vitryssland utan smugglas mest in från Ukraina.

Opiumråvaran tillreds på hemmaplan, ofta i liten skala av missbrukarna själva. Heroin kommer mest in via Ryssland. Det är en alltför dyr drog för de flesta. Samma sak gäller för syntetiska droger som amfetamin och ecstasy. De har kommit in i partier från Polen. Kokain är ännu mer sällsynt.

Zigenare nämns i flera dokument som ledande för den inhemska narkotikaförsäljningen. Andra grupper är nigerianer , ryssar, armenier, och folk från Azerbajdzjan, medan vitryssar för det mesta sköter langningen på den lägre nivån.

Det är svårt att få fram hur omfattande narkotikamissbruket är i landet. Officiellt fanns det 8000 registrerade narkomaner år 2003. Givetvis är mörkertalet stort, men uppgifterna om missbrukets omfattning är motstridiga. Några drogvaneundersökningar är inte utförda.

Enligt FN-organet UNODC:s årliga rapport finns dock uppskattningar om drogvanorna i Vitryssland. De tyder på att Vitryssland ännu inte har lika omfattande narkotikamissbruk som andra länder i Öst- och Västeuropa. Narkotika är så länge ett nytt fenomen i landet. Det beror åtminstone delvis på den politiska isoleringen och fattigdomen. Ukraina och Moldavien har dock betydligt lägre BNP per invånare och samtidigt ett mer utbrett drogmissbruk.

Bristen på demokrati och öppenhet har antagligen bidragit till att hiv-epidemin har kunnat växa ostört. Myndigheterna lägger locket på. Nästan inga tester utförs. Vården för aidssjuka är bristfällig.

I början på 1996 fanns det bara 113 kända hiv-fall. År 2002 pendlar uppgifterna mellan 4000 och 9000. Enstaka städer har en noggrann statistik, men det tycks vara omöjligt att få fram landsomfattande uppgifter.

_____ Den värst drabbade staden tycks vara Svetlorgosk med 73.000 invånare som år 2001 hade 1500 registrerade personer med hiv.

I Soligorsk 10 mil söder om Minsk med 101.000 invånare rapporteras 2004 att antalet hiv-smittade är 356 varav över 80 % är intravenösa

narkomaner. En stor majoritet av dem är mellan 20 och 29 år. De allra flesta har upptäckts under de tre senaste åren.

Beslagsstatistik Vitryssland

	1999	2000	2001
Amfetamin	inga rapporter	inga rapporter	inga rapporter
Ecstasy, LSD	inga rapporter	inga rapporter	inga rapporter
Hasch	1,9 kg	0,6 kg	669 kg
Marijuana	425 kg	124 kg	103 kg
Heroin	2 ,0 kg	4,4 kg	3,3 kg
Opiumplantor	1056 kg	1084 kg	ingen rapport
Råopium	0,033 kg	0,090 kg	1381 kg
Flytande opium	244 kg	220 kg	ingen rapport
Kokain	inga rapporter	inga rapporter	142 kg

Källa: Global Illicit Drug Trends 2003 som ges ut av UNODC, United Nations office on drugs and crime.

Drogvanor i Europa

Användning i procent senaste året hos vuxna över 15 år.

Land	Cannabis	Amfetamin	Ecstasy	Kokain	Opiater
Vitryssland	0,1 %	0,01 %	0,001 %	ingen uppgift	0,08%
Sverige	1,0	0,1	0,2	0,05	0,08
Ukraina	3,6	0,2	0,1	0,02	0,9
Ryssland	3,9	0,1	0,1	0,09	2,0
Holland	5,6	0,7	1,2	1,2	0,3
Storbritanni en	10,6	1,6	1,6	2,0	0,6

Källa: Global Illicit Drug Trends 2003

Uppgifter kommer från åren mellan 1998 -2001 och bygger på drogvaneundersökningar.

I Vitrysslands fall är det enbart uppskattningar.

Kalegium

Nadya Avsievich var 25 år när hon för första gången hörde orden heroin, marijuana, ecstasy. Hon är uppvuxen i Pinsk och hade aldrig stött på narkotika tidigare, inte ens läst om det i tidningarna. Några år senare, 1998, träffade hon den svenska fotografen Maria Söderberg som tog henne med till sin fotoutställning i St Petersburg "Drug-killer". Den handlade bland annat om 16-åriga Julia som nyligen dött av en heroinöverdos.

Nadya Avsievich träffade också Julias mamma, Tatyana Murtazina.

– Jag trodde aldrig att det här skulle kunna hända oss. Nu vet jag att det kan hända vem som helst, sa den döda flickans mamma.

Efter det mötet förändrades Avsievich världsbild. Hon hade en liten son och insåg att hon måste göra något för att skydda honom mot frestelsen att använda narkotika.

– Jag trodde att det praktiskt taget inte fanns något drogförebyggande arbete i Pinsk på den tiden. Jag arbetade själv som lärare i engelska och visste inte alls hur jag skulle göra när jag förstod att det förekom narkotika bland mina elever.

Tack vare kontakten med den svenska organisationen Riksförbundet Narkotikafritt Samhälle, RNS, började det hända positiva saker. Tillsammans med en grupp aktiva Pinsk-bor bildade Avsievich kulturföreningen Kalegium 1999. Namnet kommer från ett annat Kalegium i Pinsk, det stora ljusgula stenbyggnaden vid Lenintorget som var färdigbyggd 1675 och hörde till Jesuitklostret. I det här kollegiet bedrevs undervisning inte bara i religiösa utan även vetenskapliga ämnen. Idag finns bland annat ett museum och konstgallerier i byggnaden.

Avsievich såg till att även drogförebyggande arbete kom med i det nystartade Kalegiums verksamhet. En av de första insatserna var en enkät om drogkunskap till lärarna på tre skolor. Resultat visade att de var medvetna om problemet, men om själva narkotikan kunde de väldigt lite och de visste inte alls hur de skulle motverka narkotikaepidemin. Bland annat trodde många att man kunde få i sig narkotika genom att skrubba den mot huden och att man blev beroende första gången man intog en drog. När eleverna fick samma frågor som

lärarna hade de betydligt större kunskaper om narkotika.

Pilotprojekt i skola nr 15

Kalegium ägnar sig både åt att förebygga droganvändning innan någon ens har prövat det – primär prevention – och att ingripa när en ung person redan börjat testa droger – sekundär prevention.

Den primära preventionen bedrivs som ett pilotprojekt i skola nr 15. Det bygger på kamratundervisning enligt en metod från St Petersburg. En grupp skolelever som är 15-16 år gamla har bildat en ungdomsklubb "En jämnårig till jämnårig". Undervisningen på klubben är aktiv och bygger på principen "dialog, inte monolog". På klubben pratar man inte bara om narkotikaskador utan först och främst om självtillit, om nödvändigheten att ta kontrollen över sitt eget liv. Ungdomarna har även gått igenom en utbildning om droger. Den är upplagd så att de inte bara måste lyssna på vuxnas undervisning. De får själva vara aktiva och göra roliga saker tillsammans med sina jämnåriga.

Tjejerna i gruppen arbetar med ett särskild program, Bubble and Roses, där de får lära sig att stå för sina åsikter och bli mer handlingskraftiga. Killarna ska istället träna sig att lyssna på varandra och inte hela tiden konkurrera och tävla.

Nu är de färdiga med kursen. De mest intresserade deltagarna har börjat gå ut i sjätte och sjunde klasserna i sin egen skola och själva leda grupper.

– Jag kände till narkotikaproblemet tidigare också, säger Dimitri, en av kamratutbildarna på skola nr 15. Jag har en anhörig som narkoman och har suttit i fängelse. Hans fru är också missbrukare.

Även Katja har bekanta som håller på med droger.

– Det är en enorm skillnad att bara höra talas om ett problem och se det i verkligheten, säger hon. Det är därför jag blev engagerad, säger hon. Men vårt arbete handlar inte bara om narkotika. De teman vi tänker ta upp är till exempel familjen, hälsa och intima förhållanden.

De övriga tre kamratutbildarna, Vlad, Ira och Dasja har inga direkta erfarenheter av narkotikamissbruk. De har hört tala om det och känner sig oroliga över att droganvändningen ska sprida sig bland kamraterna.

I deras ålder och på deras skola tycks ändå narkotika vara sällsynt.

Däremot anser de fem ungdomarna att det blivit vanligare att unga människor berusar sig på alkohol.

Myndigheterna kan inte lösa allt

Det är 22-åriga Andrej Schevchik som tillsammans med Nadya Avsievich varit ledare för ungdomsgruppen på skolan.

– Jag började på Kalegium i oktober 2003, berättar Schevchik.

Bakgrunden var att jag har en kusin som tog droger och hamnade i fängelse på grund av det. Jag insåg att narkotikan var ett samhällsproblem och ville lära mig hur man kan bekämpa det.

Shevchik växte upp i småstaden Luninets och hörde inte ens talas om några droger förrän han började på tekniska gymnasiet. Där var det mycket prat om olika sorters narkotika. Han blev nyfiken och rökte marijuana några gånger.

– Jag slutade. Ville inte riskera något eftersom jag hade börjat hjälpa min morbror i hans affärer. Han sålde grönsakskonserver till Murmansk och så köpte han fisk i konserver och andra havsprodukter därifrån. Det arbetet har blivit ett stort ansvar för mig.

På Kalegium arbetar han dock gratis. I framtiden skulle han vilja starta en frivillig organisation i hemstaden Luninets för att arbeta vidare med olika typer av ungdomsproblem.

– Man måste göra någonting själv. Man ska inte sitta och vänta på att myndigheterna löser alla våra problem, säger han.

Cannabisvanor i Europa och USA

Cannabis (hasch och marijuana) bland 15-16-åringar år 1999

	Använt någon gång	Senaste 30 dagarna
USA	41 %	19 %
Storbritannien	35	16

Tjeckien	35	16
Frankrike	35	22
Irland	32	15
Holland	28	14
Moskva	22	5
Ukraina	20	5
Lettland	17	5
Estland	13	5
Litauen	12	4
Sverige	8	2

Källa: ESPAD, The European School Survey project on Alcohol and Other Drugs.

Program för sekundär prevention

Hösten 2003 startades ett program för sekundär prevention i Pinsk. Innan dess hade Kalegium

ordnat flera seminarier med medverkan av svenska drogexperter följt av besök i Sverige av Nadya Avsievich och representanter för åklagare, ungdomspolis och socialtjänst i Pinsk. Man kopierade den modell som bygger på samarbete mellan polis och socialtjänst och som används i Uppsala, en svensk stad med ungefär lika många invånare som Pinsk.

När någon under 18 år grips av polisen för missbruk av någon drog tas de till den narkologiska dispensären där läkarna ställer diagnos. Sedan kallas den unge till Byrån för minderåriga i Pinsk. Här möter de representanter från socialtjänsten, polisen och åklagaren. Föräldrarna måste också vara med. Familjen ställs inför ett val att antingen betala böter, som är ganska kännbara för föräldrarna, eller också går de tillsammans igenom det kostnadsfria programmet.

– Det fina med det här är att den unge ska inse att han eller hon har gjort något fel, men ändå inte straffas för det, säger Avsievich. Tonåringen förstår att samhället reagerar och han erbjuds en utsträckt hand.

Nina Bogatko är vice chef på Byrån för minderåriga och den person som samordnar insatserna.

– Under de första sex månaderna har vi kallat hit 18 ungdomar, säger

hon. Alla valde att gå in i programmet. _En flicka kom aldrig till något möte. Hon hade redan utvecklat ett narkotikaberoende och flyttades över till ett behandlingshem. I hennes fall räckte inte programmet till.

Den unge utfrågas om omständigheterna varför han eller hon har tagit drogen och hur de har fått tag på den, men Bogatko tillägger att de unga inte är särskilt meddelsamma på den punkten.

Bara en av de 18 som gripits för drogmissbruk hade rökt marijuana. Det tycks alltså vara ganska sällsynt i Pinsk. 17 unga hade sniffat lösningsmedel. Det limer de andas in för att bli berusade smetas först på insidan av en plastpåse. Limmets finns att få tag på överallt och är billigt.

Av de 18 unga som åkt fast var det 2 flickor och resten pojkar. Bara 2 ur hela gruppen var kända av myndigheterna sedan tidigare. De andra var helt nya i sådana här sammanhang.

- Sniffning är inte direkt kopplat till kriminalitet, säger Nina Bogatko. Av sammanlagt 89 brott begångna av unga under 18 år förra året, mest stölder och misshandel, hade två samband med något rusmedel.

I egenskap av samordnare på Byrån för minderåriga har Bogatko träffat samtliga av dessa ungdomsbrottslingar förutom de som åkte fast för bruk av droger i Pinsk.

- Ofta är det tonåringar med en ensamstående föräldrar, det vill säga en mamma. Deras uppfostran har försumrats. Från lärarhåll vet vi att de har skolkat mycket och har dåliga betyg.

Det största ungdomsproblemet i Pinsk är supandet. Under 2003 registrerades 495 fall av ungdomsfylleri.

- Det är en stark ökning, men det kan bero på att polisen ingriper mot alla sin dricker offentligt. Tidigare omhändertogs bara de kraftigt berusade.

Bogatko som arbetat med ungdomsproblem i kommunen i 20 år säger att det har blivit mycket mer att göra under senare år. Hon sveper med handen över alla böcker och papper som översvämmar hennes skrivbord.

- Arbetsbördan var betydligt lättare för bara fem år sedan. Och på 80-talet hörde vi inte ens talas om narkotika eller andra droger.

Fem steg till drogfrihet

Det första steget av fem i programmet för sekundär prevention av drogberoende är ett möte mellan tonåringen och en förälder och Nadya

Avsievich eller Andrej Schevchik från Kalegium.

– Vi presenterar programmet för familjen och förklarar hur det fungerar. De får ett frågeformulär att fylla i om vad de vet om droger. Vi informerar om drogberoende och om den vitryska narkotikalagstiftningen. Sedan spelar vi ett rollspel tillsammans med dem. Det kan till exempel handla om att motstå kamrattryck att använda alkohol eller droger. Det viktiga är att få en dialog med dem och göra dem mer delaktiga i sin egen rehabilitering. Tonåringen måste inse att det är hans, eller hennes, eget liv det handlar om.

Ungdomspolisen

Familjen får gå hem och begrunda vad de eventuellt har lärt sig innan det är dags för nästa steg i programmet som sker hos ungdomspolisen.

– Vår enhet har tio anställda, berättar chefen för ungdomspolisen Stanislav Kibak. Mina polisinspektörer har var sitt område i stan. I deras arbetsuppgifter ingår även att besöka skolorna. På så sätt lär de känna sin del av stan och även var ungdomarna kan tänkas samlas för att använda droger.

Det är den ungdomspolis som ansvarar för det området där den unge bor som tar hand om familjen som deltar i programmet. Polisen informerar bland annat om hur narkotikaanvändning är kopplat till brott och om körkortsbestämmelser.

– Visst är det ett stort mörkertal av ungdomar som sniffar lim, säger Kibak. Kanske är det tio gånger fler än de 18 vi har gripit senaste halvåret. Många provar en enstaka gång när de är 13-14 år och sedan aldrig mer.

– Det går inte att jämföra dagens situation med hur det var när jag gick ut skolan 1987. Då var det fortfarande under Sovjetiden med sträng kontroll av allting. När det gäller drickandet har man tappat den kontrollen. Idag supas det mycket mer bland de unga.

Kibak anser att narkotika är fortfarande relativt sällsynt. Under de senaste 3 - 4 åren har det bara varit enstaka narkotikabrott bland tonåringar. Det har mest gällt innehav av opiumvallmo. Marijuana är fortfarande ovanlig, men polisen har uppdagat fler innehav än tidigare. Den är importerad från Kaukasien. Limsniffning ingår inte i narkotikastatistiken.

Narkotikabrott för vuxna i Pinsk är ungefär 70-80 brott per år. Det betyder att det är ganska svårt att få tag på narkotika i staden. Under senare år

har det dock börjat dyka upp både heroin och ecstasy som inte alls fanns tidigare.

Samtalet med Kibak avbryts av en berusad man i smutsiga kläder som kommer in på kontoret.

– Jag behöver skydd, säger han. Min son misshandlar mig.

Kibak som har lång erfarenhet av supande i vitryska familjer betraktar honom utan att ändra en min.

– Är han under 18 år?

– Han är 30.

– Då ska du fråga vid nästa dörr.

Mannen går ut, känner på den dörren, men den är låst. Han ställer sig och väntar.

– Antagligen pucklar de på varandra i den där familjen, säger Kibak med en suck.

Dramatiska videofilmer

Samtal nummer tre i rehabiliteringen av den unge droganvändaren är ett möte med socialpedagogen Valentina Chernjakovskaja eller någon av hennes kollegor på Kultur- och idrottsinstitutionen "Jämnårig".

– Vi frågar allt möjligt, säger hon. Varför de prövade, vem som skaffade narkotikan eller limmet åt dem och var de höll till? De flesta vill inte öppna sig, särskilt inte när föräldrarna är med.

Hon berättar att det ofta framkommer att de här ungdomarna på olika sätt är missnöjda med sina föräldrar. Det uttrycks öppet under mötet.

– Man känner sig som en domare. Vi undviker att ta ställning och uppmanar att dem att försöka komma överens.

De familjer som Chernjakovskaja träffar är av olika slag. Både socialt utsatta med en ensamstående mamma och s.k. normala familjer med bra ekonomi. Gemensamt för alla är att det finns någon form av konflikt. Ibland på grund av att fadern är alkoholist, ibland är det något annat missförhållande.

Större delen av mötet med socialpedagogen går åt till att titta på två videofilmer och sedan skriva ner sina intryck av dem.

Den ena filmen är en suggestiv amerikansk antidrogfilm "Maskerad" som handlar om att man tar på sig en mask för att vara någon annan. Man uppträder ytligt och tar droger för att visa sig tuff, säger den engagerade programledaren.

Hans budskap i filmen är att man inte kan använda narkotika för att få ett bättre och roligare liv. Det är en myt att man kan ta det på ett kontrollerat sätt!

Han berättar flera avskräckande exempel på hur det kan gå när man knarkar. Det dör fler människor av droger än i trafiken i USA, säger han.

Videon slutar med en uppmaning att ingripa när man ser att en kamrat har börjat använda narkotika.

Den andra dokumentära filmen som Chernjakovskaja utspelar sig i St Petersburg och har titeln Metro. Vi får följa några narkomaners öden. Bland annat Irina 28 år som sitter i en sjukhussäng och andas flämtande medan hon berättar sin historia. Hon återkommer då och då med sin berättelse.

En läkare kommer in och redogör för olika skador när man injicerar hanka. Påträngande närbilder visar injektionssprutor som trycks in i på olika ställen i kroppen.

- Nästan varje dag dör någon av våra patienter, säger läkaren. Deras kroppar är i så dåligt skick att vi inte kan göra något.

På slutet av filmen får vi se hur Irina bärs iväg under ett lakan till en likbil. Vi får en glimt av hennes döda kropp på ett obduktionsbord. Obducenten förevisar hennes lungor som är alldeles förstörda.

- Filmerna gör starkt intryck på ungdomarna och föräldrarna, säger Chernokovskaja. En del vill inte prata om dem, men alla måste skriva ner sina intryck på ett papper. Reaktionerna är genomgående att de är skrämde och chockerade.

”Jag förstår att det är bättre att få nöje av livet genom promenader, gå på bio och äta glass innan narkotikan hinner ta mig”, skriver en av ungdomarna som en kommentar.

Medberoende och tuff kärlek

Irina Klimashenok, ordförande för Mödrar mot narkotika, tar hand om det fjärde steget i programmet för sekundär prevention. Hon har inga problem med sin egen dotter, hon är nio år, men hennes pappa var alkoholist så hon vet hur det är att ha ett drogberoende i familjen. Alla medlemmarna dras in i drickandet. Den vanliga reaktionen är att man hjälps åt att dölja missbruket för utomstående. Supandet eller knarkandet sopas under mattan. Familjen agerar precis som den drogberoende själv gör när problemen hopar sig; man

presenterar bortförklaringar, hänger sig åt önsketänkanden och försöker hålla en prydlig fasad utåt. På så sätt blir familjen en möjliggörare för fortsatt missbruk.

Fenomenet kallas medberoende och är en av punkterna i det samtal som Klimashenok har med ungdomarna och föräldrarna i programmet. Medberoendet är viktigt att förstå för att kunna hjälpa en familjemedlem bort från drogen. Ett annat ämne som tas upp i samtalet är tuff kärlek. Man måste hela tiden stå vid sin sons eller dotters sida. Svik aldrig, men acceptera inte missbruket. Gör ingenting för att underlätta det, förse aldrig barnet med pengar som kan omsättas till droger.

Den direkta orsaken till att Irina Klimashenok engagerade sig i narkotikaproblemen var att en väninna hade en son som började använda droger för 4 år sedan.

- Tillsammans letade vi efter möjligheter att hjälpa honom, men misslyckades, säger hon. Jag såg hur min väninna förändrades. Hon blev vresig, stängde av allting omkring sig och blev svår att umgås med. Jag lärde också känna andra tonåringar som använde narkotika. Flera av dem hade fått hiv och aids.

Klimashenok träffade personer i samma situation som väninnan och 2002 samlades en grupp anhöriga till narkomaner i Minsk och registrerade den frivilliga organisationen Mödrar mot narkotika. Eftersom kunskaperna än så länge är bristfälliga i Vitryssland använder man sig av de erfarenheter som finns i USA och Västeuropa. En privat donator gav startbidrag och idag finansieras arbetet av Världsbanken. Organisationen finns idag i nio städer i Vitryssland.

Varför man valde namnet mödrar och inte föräldrar mot narkotika som liknande organisationer kallas i Väst förklarar Klimashenok med att det nästan bara är mödrar som engagerar sig. Av de 18 familjer hon mött i programmet har hon bara träffat en pappa!

För närvarande arbetar 16 personer frivilligt i organisationen. Förutom programmet för sekundär prevention går man ut i skolor och informerar om droger. Den viktigaste verksamheten är rådgivning och stöd till familjer med missbruk. Sedan september 2003 har Klimashenok och hennes medhjälpare haft kontakt och rådgivning med 50 anhöriga som sökt hjälp.

Den första silen är den bästa

De flesta som arbetar åt Mödrar mot narkotika är själva anhöriga till missbrukare. Några få är drogfria narkomaner. En av dem är 21-åriga Irina Makey.

- När jag gifte mig för tre år sedan hade jag ett bra liv, berättar hon. Jag studerade, jag hade framtidsplaner och använde inga droger alls. Men min man gjorde det, han injicerade hanka. Det tyckte jag väldigt illa om.

- Varje person som använder narkotika vill ju ofta dra med sig andra, fortsätter hon. Han övertalade mig att pröva. Jag hade hört så mycket om det och beslutade att ta reda på hur det kändes. Som tonåring har man inställningen att man ska pröva på allt möjligt.

Första gången Makey provade tyckte hon om upplevelsen. Hon injicerade en gång till och sedan ännu en gång. Först var det mycket sällan, sedan oftare. Till slut injicerade hon drogen flera gånger om dan. Vid det laget handlade det mest om att hålla abstinensbesvären borta.

- Den härliga känslan vid jungfrusilen kunde jag inte uppleva på nytt. Den första silen är den bästa då du tror att du har provat något "supernatural". Men de tidiga drogupplevelserna går fort över och varje narkoman inser att hon/han har hamnat i en fälla.

Makeys föräldrar visste om att hon tog hanka. så de slutade ge henne pengar. Modern hjälpte henne till en avgiftning på en narkologisk dispensär, men Makey tog genast ett återfall. Hon stack hemifrån och började stjäla för att få pengar till droger. Hon stal allt hon kom över, men åkte fast. Samtidigt hamnade hennes missbrukande make i fängelse och hon blev ensam med sina problem. Efter häktningen dömdes hon till 7 månaders fängelse.

Någon hjälp med avgiftningen fick hon inte utan genomlevde abstinensperioden utan läkemedel, en så kallad "cold turkey". När abstinensen klingat av hade hon god tid att fundera över sitt liv. Utan opium i kroppen kunde hon tänka klart.

- Jag hade ett val att fortsätta med droger eller börja ett nytt liv. Det gick att få tag på hanka i fängelset om man hade pengar och kontakter utifrån, men det hade inte jag. Ingen hjälpte mig utom min mamma, men hon skulle aldrig hjälpa mig att skaffa droger.

När Irina Makey frigavs stod modern på hennes sida. Hon berättade för

sin dotter om Mödrar mot narkotika och att hon nu förstod vad det innebar att vara drogberoende.

Makey började också läsa bibeln och säger att det också var en stor tröst och hjälp för henne.

– Jag har inte haft några återfall, men naturligtvis har jag varit frestad. Många av mina bekanta använder droger och har fortsatt med det. De har försökt övertala mig att ta igen.

Idag har hon varit drogfri i precis ett år och arbetar avlönat på kontoret för Mödrar mot narkotika. Hon svarar i telefon och ge råd. Möter tonåringarna som går i programmet för sekundär prevention tillsammans med Irina Klimashenok och berättar sin historia för familjerna.

Framtiden är ett oskrivet blad. Hon söker arbete och hoppas kunna försörja sig själv så snart som möjligt.

– Men jag vill också vara kvar här och hjälpa dem som har drogproblem i familjen, säger hon.

Vi måste samla våra krafter

Efter mötet hos Mödrar mot narkotika kommer tonåringen som deltar i rehabiliteringsprogrammet tillbaka till det sista mötet som arrangeras av en socialpedagog vid Kultur- och idrottsinstitutionen "Jämnårig".

Programmet har väckt uppmärksamhet i hela regionen och kommer att införas i regionshuvudstaden Brest och troligen även i Drogitjin och Luninets.

– Vi måste samla våra krafter mot narkotikamissbruket, säger Gennadij Buryj regionsåklagare i Brest. Att olika myndigheter samarbetar för att hjälpa ungdomar att sluta med narkotika är en mycket bra idé.

Buryj tog själv aktiv del i införandet av programmet när han hade tjänst i Pinsk. Han var med på den studieresa till Sverige och Uppsala tillsammans med andra tjänstemän i staden. Sedan han fått ny befattning i Brest fortsätter han sitt engagemang mot narkotika.

– Jag har haft tur med mina chefer. Chefsåklagaren i Pinsk var positiv och min kvinnliga chef här är också mycket intresserad att få hit programmet.

Buryj bedömer att Pinsk är den stad i regionen som har de största drogproblemen. Narkotikabrotten handlar huvudsakligen om opiumvallmo och cannabis. Det finns några domar med heroin och metadon, men det är än så

länge ganska ovanligt.

År 2003 var det cirka 300 narkotikabrott i Brest-regionen. I ungefär en tredjedel av dem fastställdes att de dömda var narkomaner. De tvångsplacerades därför på sjukhus. Det är den vanliga proceduren vid narkotikarättegångar. Diagnosen narkoman ställs av en grupp läkare, men domstolen avgör påföljden. Man måste alltså begå ett narkotikabrott för att kunna placeras i tvångsvård. Enbart missbruk är inget brott och räcker i praktiken inte som kriterium för tvångsvård.

- Antalet narkotikabrott ökar år från år, säger Buryj. Under de tre första månaderna 2004 har vi redan registrerat 140 brott. Det kan delvis förklaras med att polisen blivit effektivare. Av de 140 brotten begicks bara 3 av personer under 18 år.

Längre tillbaka var det ytterst få narkotikabrott och de få som begick dem var alla äldre narkomaner.

Åklagare Buryj bekräftar det som parlamentarikern Parfenovich talade om; korruptionen i den vitryska samhällsapparaten.

- Det är inga hemligheter utan diskuteras öppet och utreds. Varje år har vi flera sådana fall inom poliskåren. Ofta är det vägpoliser som tagit emot mutor för att inte rapportera fortkörning och andra trafikbrott.

Nej till bidrag från Soros foundation

I juni 2004 fick Kalegium oväntat besök från representanter för Open society foundation i Warszawa.

Stiftelsen ägs av finansmannen miljardären Georg Soros för att ge bidrag till många olika sociala projekt, framför allt i före detta östblocket. När det gäller narkotika har Soros gjort sig känd för att stödja kampanjer för legalisering av cannabis på många håll i världen. Han är också en stark förespråkare för ett accepterande av narkotikamissbruk. Därför är han också på kollisionskurs med FN:s narkotikakonventioner som nästan alla världens nationer har undertecknat, inklusive Vitryssland. I konventionerna står det att narkotika enbart ska vara tillåtet för medicinska och vetenskapliga ändamål.

Soros finansierar framför allt frivilliga organisationer som driver projekt av typen "harm reduction", skademinskning istället för förmå unga människor att helt sluta med droger. I Moldavien delar Soros foundation ut en miljon dollar

per år till bland annat metadonprogram och sprututdelning och har även påverkat lagstiftningen i en mycket liberal riktning.

Soros foundation har för närvarande inga projekt i Vitryssland och söker efter samarbetspartners.

– De tyckte att Kalegium gjorde ett viktigt arbete och ville stödja oss, säger Nadya Avsievich. Vi tackade nej och förklarade att vi inte kan ta emot pengar från en stiftelse som har sådan inriktning när det gäller narkotika.

Avsievich framhåller att det är svårt att arbeta utan pengar men att principerna och idealen för Kalegium kommer i första hand.

– Jag tror våra besökare var lite chockade. De är nog inte vana med att en fattig organisation tackar nej till utländska pengar.

Känslomässig nollpunkt

Narkotikan kom in i Valentin Volynchuks liv redan när han var 12-13 år. En kompis till hans äldre bror hade varit soldat i Afghanistan och hade med sig marijuana till Pinsk. De provade att röka tillsammans.

Volynchuk hade ingen föreställning att marijuana var en lätt drog. Tvärtom, det var ju narkotika och det ordet hade en avskräckande laddning i början på 80-talet. Han lockades av det förbjudna i handlingen och fortsatte att röka marijuana sporadiskt, men fick inga problem av det till att börja med.

– Jag kommer från en välbärgad familj, säger han. Båda mina föräldrar hade chefspositioner på sina arbeten. Pappa var en hängiven kommunist och det var ordning och reda som gällde hemma. Samtidigt hade jag stor frihet att göra lite som jag ville. Det gick bra för mig skolan. Jag deltog också i olika olympiader. I matematik fick jag flera priser i stadsolympiaden. Jag var också intresserad av idrott.

Sista året i gymnasiet började Volynchuk använda LSD och olika lugnande medel. Det ansågs häftigt och tufft. Hans största missbruk var nog ändå alkoholen.

Han började studera på polytekniska akademien i Minsk, på distans. Under tiden tilltog missbruket och den utstakade yrkeskarriären som sett så bra ut tappade fart. Trots att han inte hade slutfört studierna fick han ett fint jobb i Pinsk. Han gifte sig och paret fick en son.

– Arbetet var prestigefyllt med hög status. Jag misskötte det och fick sluta, säger han.

Även nästa anställning ledde till avsked och han var tvungen att ta ett enkelt lagerarbete i en livsmedelsaffär. Till slut fick sparken därifrån också.

– Jag uppträdde alltid vänligt och positivt och var omtyckt av mina arbetskamrater, trots att de visste att jag söp, säger han, men chefen hade en annan syn på saken.

Det såg illa ut för Volynchuk. Det blev skilsmässa, hans fru gifte om sig och begränsade hans umgänge med sonen. Föräldrarna ville inte heller veta av honom. Han sålde sitt hus och fick gott om pengar igen. Började leva ett mycket utsvävande liv med nya flickvänner, casinobesök och supande. Narkotika tog han också, men det stora problemet var alkoholen.

– Kroppsligt sett var jag i skapligt skick, men själsligt var jag i botten. Jag stod på noll känslomässigt.

Volynchuk blev inbjuden att besöka en kyrka där han pratade med prästen. Tidigare hade han ansett att troende människor var sjuka i huvudet. Varför skulle han intressera sig för sånt? Den här gången kände han både respekt och förtroende.

– Jag började gå i kyrkan regelbundet och allting förändrades. Efter bara en och en halv månad erbjöds jag ett välbetalt jobb som chef för en avdelning inom det kommunala värmeverket.

Det här var för drygt fem år sedan. Det blev några återfall med drickandet det första året men sedan har han hållit sig helt drogfri. Idag umgås han hela tiden med andra narkomaner och före detta narkomaner som han försöker motivera att sluta med drogerna.

På det sättet hjälper han också sig själv att motstå frestelsen att börja med droger igen.

Han har också fått tillbaka vårdnaden om sin son som idag är 13 år.

Volynchuk uppskattar att han genom årens lopp varit i kontakt med ett hundratal narkomaner i Pinsk. Hälften av dem är hiv-smittade. Ungefär tio av dem, varav flera mycket tungt beroende, har han lyckats hjälpa till ett drogfritt liv. Det är en lång process. En tung narkoman är förvandlat till en robot, säger han.

– Folk söker upp mig hela tiden. Även föräldrar till unga som missbrukar. Valentin Volynchuk hjälper också till hos Mödrar mot narkotika och har

fortsatt att vara engagerad i det kyrkliga arbetet i församlingen Livets Ord. Många narkomaner söker sig dit för att hitta en ny väg i livet.

Den offentliga narkomanvården i Vitryssland och i Pinsk ger han inte mycket för.

– Det finns ingen bra behandling! Inte ens en av hundra får hjälp att sluta på en narkologisk klinik. Missbrukarna klättrar på väggarna eftersom de mår så dåligt. De vill bara ut och fortsätta. Alla mår illa andligt, men på de där klinikerna får de bara läkemedel för kroppen. Det behöver något för själen också.

Ingen tycks veta hur många narkotikamissbrukare det finns i Vitryssland. Valtentin Volynchuk menar att de är många tusen bara i Pinsk. Ingen annan anger så höga siffror.

– Nej, därför att det är bekvämt för myndigheterna att göra antalet så lågt som möjligt. Det är rädda att Pinsk ska utpekas som drogernas huvudstad i Vitryssland. Då måste de också göra något åt problemen.